

НОВЕ ПОЛЬСЬКЕ ВИДАННЯ З ІСТОРИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ

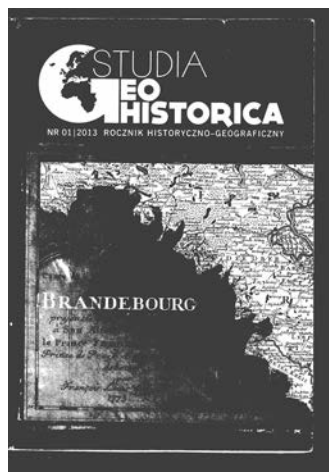
Рец. на збірник статей: *Studia geohistorica. Rocznik historyczno-geograficzny*. / [red. nacz. Bogumił Szady]. – Warszawa: Fundacja Centrum GeoHistorii, 2013. – Nr 1. – 166 s.

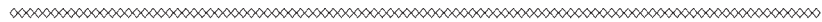
Польський науковий простір заповнив новий часопис – «*Studia geohistorica*» (український дослідник Ростислав Сосса є членом його Наукової ради). Читаючи та осмислюючи написане в щорічнику, не можна не втішатися за сусідів. Помітно, що постійний науковий пошук приносить їм академічне задоволення.

У вступному слові ініціатори створення часопису зазначають основні причини його появи. Зокрема, *Богуміл Шади*, *Беата Конопка*, *Радослав Скрицькі* пишуть про потребу інтердисциплінарних студій пограниччя історії та географії, намагання об'єднати зусилля істориків, географів, соціологів, культурознавців. Цілком слушний постулат, який вже неодноразово був озвучений у польській історіографії.

Збірник складається з кількох блоків. У розділі «*Традиції історичної географії*» (с. 7–18) вміщено дві статті дослідників XIX – початку XX ст. щодо завдань цієї дисципліни. У рубриці «*Статті*» (с. 19–118) надруковано сім розвідок про проблеми та джерельний потенціал історичної географії. Наступний тематичний блок складається з *рецензій та оглядів* (с. 119–151). І завершує наукову частину розділ «*Комунікати та звіти*» (с. 152–162).

Цілком логічним є вміщення на початку часопису двох статей істориків, які були написані фактично на зламі XIX та XX ст. та

в середині 1920-х рр. Цим самим автори ідеї часопису чітко усвідомлюють спадковість наукових поколінь та необхідність реалізовувати поставлені постулати попередніми генераціями істориків. Розвідки є концептуальними щодо стану та завдань, які ставились перед дослідниками історичної географії.

Станіслав Смолька, один із найяскравіших польських істориків кінця ХІХ ст., який сформувався під впливом німецької історичної школи, у матеріалі «*Про підготовчу роботу до історичної географії Польщі*» (надрукована 1880 р.) визначав одними із першочергових завдань на полі історичної географії вивчення адміністративних (повітових, губерніяльних, воєводських) та костельних (деканатів, дієцезій) кордонів, територіальної організації земського судівництва та монографічних студій про окремі регіони (с. 12–13).

Станіслав Павловскі статтю «*Географічне положення Польщі*» написав 1924 р. На той час після 123 років бездержавності вже шість років існувала нова Польща. Тому автор у статті акцентував увагу на значимості історико-географічних студій у контексті формування патріотизму, відчуття рідної землі для нового покоління поляків в умовах відновлення польської держави.

Оригінальним є несприйняття автором поняття Центральна Європа. С. Павловскі вважав, що Польща є західноєвропейською державою, на схід від якої вже починається Східна Європа (с. 16).

Стаття сучасного дослідника *Богуміла Шади* «*Історична географія у Польщі – розвиток і перспективи*» має фундаментальне, програмне значення у вимірі цілей та завдань польської історичної географії. Автор здійснив огляд розвитку наукових інституцій, які займались вивченням історичної географії від початку ХХ ст.; звернув увагу на появу ряду термінів у студіях даної дисципліни, як-то адміністративний ландшафт, геополітичний простір (с. 26); на морфогенетичні дослідження (с. 27), соціотопографічні (взаємини людини та середовища й розуміння простору як результату культурних, політичних, суспільних та економічних взаємин), на кліматичні та гідрологічні підходи (с. 28), які мають інтегрально залучатись до вирішення дослідницьких завдань. Б. Шади пише й про нові ділянки знань, тем та дослідницьких проблем, суміжних

із історичною географією (с. 31). Він наголошує на значимості методологічних дискусій, обміну результатами досліджень поміж істориками та географами (с. 32).

Б. Шади не забуває нагадати істотну негативну зміну в 50-ті рр. ХХ ст., коли політична складова змусила перервати розвиток історичної географії (геоісторії) та на її базі поставити акцент на економічній географії. Що, у свою чергу, істотно вплинуло на ліквідацію та переформатування університетських кафедр. Відповідно відкоригувалися методи досліджень та питальник до джерел. І, зрозуміло, це негативно вплинуло на ерудиційну складову досліджень у наступні десятиліття.

Каміл Несцьорук у статті «*Архівні картографічні матеріали як джерело до реконструкції простору давніх сіл у просторі міської забудови*» продемонстрував методику поєднання територіальних досліджень з використанням топографічних мап, складених протягом 1945–1989 рр., та фотокарт, зроблених на землі й у повітрі для відтворення простору давніх поселень. Такі дослідження важливі також тому, що карти періоду ПНР часто піддавались цензурі та можуть бути джерелом для встановлення ступеня (не)достовірності відтворюваного ландшафту.

Тереза Богач у розвідці «*Символічний простір на давніх мапах Сілезії (XVI–XVIII ст.)*» намагається визначити, як зміна простору впливала на простір культурний, а також звертає увагу на потребу зазначення на картах специфічного культурного коду.

Гжегож Страухольд в студії «*Край знаний, а держава ще ні. Міркування про географію вільної Польщі на шпальтах періодичних видань Другої Речі Посполитої*» висвітлив питання вивчення географії в освітніх закладах у міжвоєнний період та навів приклади того, як тодішні дослідники вбачали, цілком слушно, у географії істотний предмет для формування національної та державної свідомості.

Люцина Шанявська в статті «*Засади географічного опису конструювання мап в Географії Птолемея, редактованої Ніколаусом Германусом*» сконцентрувалась на детальному аналізі копій карт до «Географії» Птолемея, які робив Ніколаус Германус – астроном і картограф XV ст. Копії нині зберігаються в бібліотеках Варшави,

Неаполя, Флоренції. Дослідниця на прикладі творчості Н. Германауса показала етапи розвитку європейської картографії XV–XVI ст.

Вальдемар Буковскі та Анджей Янечек («Йосипинська мапа Галичини (1779–1783) у переддень видання. Предмет та відправний пункт видавничої програми») студіювали карти Галичини та Лодомерії (зокрема, мапи Ф. фон Міга), котрі були створені за цісарським наказом протягом 1760–1780-х рр. Автори згадують факт виходу в Україні дрібних фрагментів згаданої мапи, до того ж невисокої якості та в чорно-білому варіанті¹. Дослідники наголошують на важливості її вивчення для українських істориків.

Анна Врохна у статті «*Загальнопольська система доступу геоінформаційних засобів OGNiWO*» пише про геодезичну базу даних, яка може використовуватись не тільки науковцями, але й широкими колами громадськості. Цифризація здійснена задля ефективного використання бази даних і полегшення реалізації сільськогосподарських, туристичних, транспортних, телекомунікаційних проєктів.

У розділі «*Рецензії та огляди*» відмітимо кілька позицій. *Войцех Вальчак* аналізує книгу *Гжегожа Блащика «Історична географія Великого князівства Литовського. Стан і перспективи досліджень»*. Цікаво, що автор огляду згадує працю Ігоря Скочиляса «*Галицька (Львівська) єпархія XII–XVIII століть: організаційна структура та правовий статус*» (Львів, 2010) у контексті кордонів унійних єпархій та історії православної й унійної львівських єпархій «як досить вичерпну», хоча не подає її бібліографічний опис у посиланні.

Яцек Хахай розглянув книгу *Марка Слоня «Подвійні та багатократні міста у середньовічній Європі»*.

Ірина Водзянова прорецензувала збірку статей українського історика *Миколи Крикуна «Воєводства Правобережної України у XVI–XVIII ст. Статті і матеріали»* (Львів, 2012). Історики переважно підкреслюють, без сумніву, титанічну працю М. Крикуна з видання документів. Однак, що стосується археографічної складової видання, то не зроблено скрупульозної дипломатичної, палеографічної експертизи документів, а також опису печаток, які їх супроводжують.

У рецензованому виданні також містяться дві англomовні рецензії – одна на черговий випуск часопису історична географія, який виходить у Чехії (*Historická geografie*. – 2012. – Vol. 38. – № 1), а інша – на німецьку роботу «Історична географія» (Winfried Schenk «*Historische Geographie. Geowissen kompakt*». – Darmschadt, 2011).

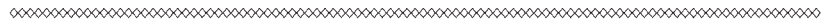
У рубриці «*Комунікати та звіти*» вміщена інформація про конференції, круглі столи на тему історичної географії та картографії, зокрема: «Забуті мости, шляхи та переправи у Галичині. Проблема досліджень над комунікаційними системами XVIII–XX ст.», Жешув-Перемишль, 19–21 вересня 2012 р.; Сакрум у ландшафті. Звіт із XV інтердисциплінарного наукового семінару Комісії культурного ландшафту Польського географічного товариства, Люблін, 25–27 вересня 2012 р.; XXVI загальнопольська конференція істориків картографії, Варшава, 13–15 вересня 2012 р.; Зібрання Комісії історичної географії Польського історичного товариства, Варшава, 18 жовтня 2012 р. У науково-організаційній роботі виразно проглядається важлива роль Інституту історії ПАН, при якому працює Комісія з історичної географії. Саме він як академічна установа є одним із центрів координації студій даного дослідницького напрямку.

До статей додаються анотації англійською мовою, до кількох англomовних – польською. Видання містить чорно-білі ілюстрації.

Щорічник допомагає усвідомити загальну картину розвитку історичної географії в польській історичній науці. Як завжди, наявна дуже добра орієнтація польських істориків у європейській історіографії.

Крізь призму публікацій помітне означення та розуміння поля досліджень історичної географії. І це не тільки конкретно карти, плани, тобто математичний та географічний контекст. Важливим аспектом є культурний, соціальний, релігійний ландшафт, питання простору². Автори демонструють мапу як джерело з історії культури, а точніше, культурної антропології.

Дослідники підкреслюють джерела фінансування наукових ініціатив із видання мап. Зокрема, ідеться про підтримку Міністерства науки та вищої школи Польської Республіки, Фондації

сприяння польської науки, Національного центру науки, закордонних грантових програм. Тому кожен огляд польської наукової продукції мимоволі наводить на сумні паралелі з українською історичною наукою, покинутою державною адміністративною машиною, яка не має розуміння необхідності фінансування фундаментальних джерельних історичних досліджень.

Чергова публікація польських істориків на тему історичної географії схиляє до серйозних рефлексій на тему сучасного стану цієї галузі вітчизняної історичної науки. Вважаємо, на часі випрацювати дослідницькі постулати в українській історичній географії, здійснити інвентаризацію всього, що було опубліковано протягом ХІХ–ХХ ст. Одним із першочергових завдань є також виявлення та оприлюднення всіх мап, які є в українських архівах, музеях та бібліотеках, що буде солідною цеглиною в новому фундаменті розвитку історичної географії, або, за Фернаном Броделем, геоісторії.

¹ *Петришин Г.* Карта Ф. фон Міга (1779–1782) як джерело до містознавства Галичини. – Львів, 2006.

² В українській історіографії проблему простору в геоісторичному вимірі вивчає професор Мар'яна Долинська, див.: *Долинська М.* Історична топографія Львова ХІV–ХІХ ст. – Львів, 2006.